

„PE LÎNGĂ PLOPII FĂRĂ SOȚ“ ȘI ALTE VECHI ROMANȚE BOTOȘĂNENE

ȘTEFAN CIUBOTARIU

În timp ce germanii au liedul, italienii cançoneta, francezii șansoneta, românii au romanța, gen minor, din categoria cîntecelor de viață lungă, vechi de pe vremea fraților Văcărești și-a lui Anton Pann. Această îmbinare de cîntec popular și muzică lăutărească care este romanța, după unii muzicologi este o specie urbană „cultă“ ce a fost a tuturor în ceasurile de destindere și intimitate, străină de împrejurările solemne și festive, cunoscută în lumea orașelor de altădată cu petrecerile din grădinile de vară, unde se întâlneau oameni cu diferite preocupări.

Romanța rămîne și astăzi apanajul tuturor vîrstelor, tuturor celor ce iubesc viața, frumosul, prietenia și omenia, rămîne cîntecul catifelat care exprimă dragostea și gingășia sentimentelor lipsit „de violența instrumentelor de suflat și ale tobelor ce îngreunează auzul și sufletul iubitorilor de armonie (...) în muzica nouă zgomotoasă și puțin producătoare de visare și de farmec“ (Victor Eftimiu, în prefața culegerii „150 de romanțe“).

Acest cîntec care n-a îmbătrînit și probabil va rămîne în continuare veșnic tînăr, a avut în secolul trecut un rol cultural important, deoarece a răspîndit în rîndul maselor largi populare poezia românească semnată de Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, Șt. O. Iosif și Goga. Alte nume ca Veronica Micle, Duiliu Zamfirescu, Maria Cunțan, Ion Minulescu, Otilia Cazimir, Cincinat Pavelescu, Cornelia Chernbach, Artur Enășescu ca și mulți poeți contemporani, au găsit cu ajutorul romanței drum deschis spre inimile a mii de iubitori ai genului.

Nu se putea ca într-un oraș al muzicii cum a fost Botoșanii secolului trecut, cu lăutari vestiți ce se situau ca talent și număr după cei din Iași și unde polcele, mazurcile, galopurile, valsurile și cadrilurile se auzeau pretutindeni, să nu se cînte și romanța. Și spre mîndria localnicilor, aici la Botoșani, în urmă cu peste o sută de ani s-au compus de către lăutari, de către amatori, cîteva piese de o valoare excepțională care au intrat cu brio în circuitul național.

Cu cine să începem ? Se înțelege, cu unul din cei mai mari lăutari pe care i-a avut orașul și a dus faima cîntecului botoșănean în cele mai mari orașe ale Europei : Neculai Paraschiv. A semnat pe lîngă valsuri, hore și marșuri, cîteva romanțe din care sînt cunoscute două titluri : „Ochii plînși“ : și „După fragi și după mure“, ultima pe versurile poetei botoșănene Cornelia Chernbach, care a mai folosit și pseudonimul Cornelia din Moldova. Reproducem versurile, desigur astăzi vetuste :

Nu-ntîrzia în pădure
 După fragi și după mure.
 Vin la mine și ți-oi da
 Fragi și mure cît îi vrea.

Nici nu trebuie să te-aplec
 Cînd ai vrea să le culegi,
 Imi săruți ochii oleacă
 Dorul murelor să-ți treacă.

Piesa apărută în Editura Gebauer din București, a fost cîntată de mari artiști ai vremii. În 1905, Irena de Vladaia, primadonă a Operei bucureștene a cîntat-o la Dorohoi, alături de bucăți celebre din Verdi, Bizet ș.a.

Despre Gheorghe Paraschiv (fiul lui Năstasă și fratele lui Neculai), cunoaștem că a fost lăutar și compozitor, păstrîndu-se de la el doar o singură piesă : „Nu plînge că te dau uitării“, compusă pe versurile Matildei Cugler, armonist fiind Ernest Alexandrescu. Apărută la Editura Georg Degen, a fost dedicată doctorului C. J. Andronescu.

După ocuparea Bucovinei de austrieci în 1775, în Botoșani s-au refugiat cîțiva lăutari printre care se afla și un Filip, care a avut mai mulți urmași din care amintim pe Iancu, Gheorghe, Dumitru, Zamfirescu și Vasile, trăitori în orașele Botoșani și Dorohoi.

Datele despre acești talentați lăutari sînt puține și greu de găsit. Gheorghe (Ghiță) Filip s-a născut la Botoșani în 1869 și a fost coleg de clasă, la Școala Primară „Marchian“ cu Nicolae Iorga. A urmat conservatorul din Iași ca distins elev al profesorului Eduard Caudella, după care a făcut parte din orchestre ce s-au produs și în străinătate. Pierzîndu-și auzul, a fost nevoit să abandoneze vioara la numai 40 de ani. Este tatăl muzicianului Vasile Filip.

Iancu Filip, cel mai talentat dintre toți, este unchiul lui Gh. Filip, posesor al unei pregătiri de excepție la Conservatoarele din Cernăuți și Iași. Și-a început activitatea ca profesor la Gimnaziul din Fălticeni, unde l-a avut ca elev pe Iancu Flodor, viitor om politic (președinte al Consiliului Național al Bucovinei, care a votat unirea Bucovinei la România în 1918), iubitor al muzicii și bun violoncelist. După o scurtă ședere la Fălticeni, se va stabili la Botoșani, unde va desfășura o bogată activitate muzicală prin participarea sa ca membru și conducător al Muzicilor comunale din Botoșani și Dorohoi, ca violonist în Societatea muzicală „Armonia“ și fondarea unei select taraf cu care se producea în grădinile de vară, localuri și petrecerile familiale mai simandicoase.

În calitate de compozitor, I. Filip a semnat numeoase piese (romanțe, polci, muzică corală), în mare parte pierdute. Prin diferite documente au rămas doar cîteva titluri, prin arhive s-au păstrat cîteva partituri. Două din romanțele sale îi dau dreptul să se înscrie la loc de frunte în istoriografia romanței românești: „Pe lingă plopul fără soț“ și „De ce nu-mi vii“ pe versurile lui M. Eminescu. Impresionat este contextul în care a fost compusă cea de-a doua piesă. Ziarul lui Scipione Bădescu, „Curierul român“ din 29 martie 1887, anunța că I. Filip „a dotat literatura noastră de specialitate cu o nouă romanță, admirabil reușită, pe textul celei mai noi poezii a eminentului poet Eminescu : „De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii“. Așadar, piesa a fost compusă la mai puțin de două luni de la apariția poeziei în „Convorbiri literare“ din 1 februarie și numai cu trei săptămîni înaintea sosirii poetului la Botoșani (20 aprilie) pentru a revedea locurile natale și pe sora sa Henriette (Harieta). Va fi ul-

tima lui prezență pe meleagurile copilăriei, după care va pleca pentru totdeauna din oraș, la 12 aprilie 1888.

Pe partitura romanței se poate citi mențiunea : „Cîntată de Ionică Barbu, renumitul baritonist din Iași“, fapt ce ne îndreptățește să afirmăm că piesa a înregistrat imediat o largă popularitate, frumoasele versuri ale poetului și melodia lui I. Filip fiind pe buzele tuturor :

Vezi, rîndunelele se duc,	O ! vino în al meu braț,
Se scutur frunzele de nuc,	Să te privesc cu mult nesaț,
Se-așează bruma peste vîi...	Să reazim dulce capul meu
De ce nu-mi vîi, de ce nu-mi vîi ?	De sînul tău, de sînul tău !

O altă romanță mult cîntată a marelui lăutar, este intitulată „Lampa“ pe versurile poetei Veronica Micle. Să fie oare o simplă întimplare alegerea textelor pentru muzica romanțelor „DE ce nu-mi vîi“ și „Lampa“ ? Credem că nu. La versurile Luceafărului de mai sus, I. Filip a găsit cum nu se putea mai bine, altele, asemănătoare, ale Veronicăi Micle :

De cîte ori am tresărit	De cîte ori n-am plîns
La fiecă mișcare,	Văzînd că noaptea vine,
Crezînd că poate ai venit	Și lampa singură s-a stîns
Tu, dulce arătare !	Iubite, fără tine...

Dat i-a fost lăutarului botoșănean să compună cea mai frumoasă și mai cîntată romanță românească : „Pe lîngă plopîi fără soț“. Indubitabil, ea s-a cîntat prima dată la Botoșani și a constituit un succes din primele zile după apariția partiturii, fapt ce l-a determinat pe autor să mai scoată încă trei ediții la București (Editura Ticu Eșanu) și la Iași (Editura Cosma). Datorită obiceiului timpului de a nu se menționa pe partituri anul apariției (evaziune fiscală), nu putem ști care este prima. Bazați însă pe sublinierea de mai sus, ca o prezumție, credem că piesa a văzut lumina tiparului anterior anului 1887.

Autorul articolului consultînd cîteva culegeri de romanțe apărute după 1970 („150 de romanțe“ — 1972, „Cele mai frumoase romanțe de ieri și de azi“ — 1983, „Romanțe“ — 1984), a fost surprins să constate că celebra piesă „Pe lîngă plopîi fără soț“ este atribuită pe nedrept compozitorului Guilelm Șorban născut la Arad, la 2 februarie 1876 și care la data apariției romanței semnată de botoșănean avea în jur de 10 ani ! (Vezi datele nașterii în Viorel Cosma, Muzicieni români, Lexicon, Editura Muzicală, București, 1970, p. 418). Oare autorii celor trei culegeri să nu fi consultat cele patru ediții ale romanței lui I. Filip aflate și astăzi în Biblioteca Academiei R.S.R., în timp ce nu există nici una semnată de G. Șorban ?

Credem că nu greșim nu nimic dacă afirmăm că lăutarul și compozitorul I. Filip se înscrie în istoria romanței românești ca primul autor ce a compus pe versurile nemuritorului poet cînd acesta se mai afla în viață. Credem de asemenea că piesele în cauză cîntate de însuși I. Filip, au fost ascultate la Botoșani de M. Eminescu, în 1887, în clipele cînd se simțea mai bine cu sănătatea. Afirmăm cu toată convingerea că lăutarul are dreptul de a se număra printre cei mai valoroși compozitori ai genului din secolul trecut, numele său

alăturându-se altora, cu rezonanță în romanța românească de mai târziu : George Cavadia, Ionel Băjescu-Oardă, Ionel Fernic ș.a.

Ultima piesă cunoscută a lui I. Filip se intitulează „Să fim cuminți“ și a fost compusă pe textul lui V. Cariadi.

Dacă la cele de mai sus, mai adăugăm și faptul că a fost cunoscut și apreciat de George Enescu (vezi Vasile Filip, Din amintirile unor interpreți români, Editura Muzicală, București, 1982), putem afirma cu toată certitudinea că I. Filip, prin studiile sale superioare, prin participarea sa ani în șir în cadrul unor societăți muzicale instituționalizate, prin semnarea unor romanțe de excepție în perioada copilăriei acesteia, prin înființarea și conducerea unui taraf, se înscrie ca cel mai mare lăutar pe care l-a avut vreodată orașul Botoșani, eclipsându-l în felul acesta pe Neculai Paraschiv. Și probabil că marele George Enescu s-a gândit și la N. Lupescu (Chioru) și la I. Filip și la alți mari lăutari pe care i-a cunoscut, atunci când în 1921 scria despre aceștia : „Să le mulțumim că ne-au păstrat muzica, această comoară ce abia acum o prețuim ; numai dinșii ne-au dezgropat-o, au trecut-o și au dat-o în păstrarea din tată în fiu, cu acea grijă sfântă ce o au pentru ce le e mai scump pe lume : cîntecul“.

Al. Saint-Georges, animator al vieții muzicale botoșănene de altădată ne-a lăsat moștenire câteva romanțe ce-au cunoscut o largă audiență la public. Pentru textele sale, a apelat la nume cunoscute din capitală : popularul căpitan Carol Scrob, ce se afla în vogă la sfîrșitul secolului trecut, în societatea bucureșteană, și căruii i se așterneau covoare roșii pe treptele ce urma să le calce ; Gh. Șerbănescu, cunoscut compozitor de romanțe pe versuri proprii.

Enumerăm piesele semnate de Al. Saint-Georges : „Mi-ai spus la revedere“ (cuvinte de C. Scrob) ; „O, vino mai aproape“ cu varianta „O, vino-vino“ pe text român și german de Gh. T. Șerbănescu) ; „Din ochii ce-au plins odată“ (pe cuvinte de dr. Olivenbaum) apărută la Librăria Weinstein din Botoșani (1902).

Laurian Ionescu, un modest funcționar la primăria orașului, în căsuța sa liniștită de la capătul dinspre Tulbureni a străzii Sf. Nicolae, a compus în perioada interbelică muzică de dans (valsuri, tangouri) precum și câteva romanțe, din care menționăm pe cele scrise pe versurile lui M. Eminescu : „Te duci“ și „Atît de fragedă“.

Două din cele mai frumoase piese ale lui Ionel Fernic au fost compuse pe versurile poetului botoșănean Artur Enănescu (1889—1942), ca urmare a prieteniei încheiate de cei doi la Tirgoviște. Este vorba despre mult cîntecele „Cruce albă de mesteacăn“ și „Țiganca“.

Iată, așadar, că orașul Botoșani se înscrie la loc de frunte în istoria romanței românești, această compoziție muzicală vocală de formă strofică cu conținut liric, sentimental, la auzul căreia cei mai vîrstnici încep a depăna amintiri, încep a deveni nostalgici.